

The situation of the Hungarian apricot farming and its developmental tendencies

A hazai kajszitermesztés helyzete és fejlődési tendenciái

Pleszkó Réka

Debreceni Egyetem Irtig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Debrecen, pleszkoreka@agr.unideb.hu

Kulcsszavak: kajszí, termesztés, ültetvény, jellemzők, EU, Magyarország

Keywords: apricot, production, plantation, EU, Hungary

ÖSSZEFOGLALÁS

A gönci magyar kajszí az EU által is elismert, oltalom alatt álló eredet és földrajzi megjelölés. A pálinka pedig „hungarikum”, és eredetvédett termék, szintén az EU által elismerve. A gönci térség barackja és pálinkája így kettős minőségben kínál gazdasági-társadalmi előnyöket az érintett településeknek. Ahhoz, hogy ezt meg lehessen ítélni, alapos vizsgálat tárgyává kell tenni a kajszibarack termesztés helyzetét. A dolgozat ezt globális, európai és hazai viszonylatban teszi meg. A hazai vizsgálat szempontjai széleskörűek, abban minden lényeges kérdés megvilágításra kerül.

A gönci térség szempontjából a releváns megállapítások: a Gönc által is képviselt Észak-Magyarországi régióban a legnagyobb a kajszí terület, a hazai fajta struktúrában meghatározóak a „gönci”, illetve az itt is jelentős aránnyal termesztett fajták, a térség kötődése a kajszí termesztéshez azzal kecsegtetnek, hogy a kettős védelem kínálta lehetőséggel élni tud a mikro-térség.

SUMMARY

The EC has declared „gönci magyar kajszí” as a product of specific origin with geographical denomination. The „pálinka” is registered Hungarian product in the EU. The micro-region of apricot production, named Gönc, has the privilege to utilize the great potential for rural development by its apricot production. To determine the development potential connected to apricot, needs through investigations on apricot production. This paper investigate apricot production at global, European and national levels. At national level each key aspects of apricot production have been analyzed. The final conclusions referring to Gönc micro-region are: Northern Hungary region has got the biggest apricot area (within that Gönc has got outstanding role), The share of apricot cultivars of gönci origin” has got overwhelming role in the Hungarian Cultivar assortment, the living tradition of production in this micro-region makes it possible, that gönci apricot will contribute to the overall socio-economic development in the region to a remarkable extend.

BEVEZETÉS

2011. május 18-án az Európai Bizottság 484/2011/EU rendeletével beiktatta az oltalom alatt álló eredetmegjelölések és földrajzi jelzések nyilvántartásába a „gönci kajszibarack” elnevezést. A különleges zamatú magyar gyümölcs ezzel egy szűk körű - mintegy ezer élelmiszert magában foglaló - termékcsoporthoz került.

Az eredetjelölt termékek esetén a kivételes minőség „egy sajátos földrajzi környezetnek köszönhető, annak lényegi természeti és emberi tényezőivel egyetemben” (Sylvander, 1999).

Az oltalom bejegyzésével az Abaúj-Hegyközi-, Encsi-, Szerencsi- és Szikszói-járások olyan zárt termelési körzetet alkotnak, ahol a földrajzi környezet és az emberi tényezők hatására Európa szerte elismert minőségű gyümölcs terem. Ez az elismerés ugyan nem jelent közvetlen fellendülést, de erős piaci differenciálást ad a térség gönci kajszibarackhoz kapcsolódó termékeinek, legyen szó friss gyümölcstről vagy turizmusról.

Az eredetmegjelöléshez és földrajzi jelzéshez nagyon hasonló tartalmat és jelentőséget hordoz a manapság egyre gyakrabban hangoztatott fogalom, a „hungarikum”. Ez „gyűjtőfogalom, amely egységes osztályozási, besorolási és nyilvántartási rendszerben olyan megkülönböztetésre, kiemelésre méltó értéket jelöl, amely a magyarságra jellemző tulajdonságával, egyediségével, különlegességével és minőségével a magyarság csúcsteljesítménye, amelyet belföldön és külföldön egyaránt a magyarság eredményeként, kiemelt értékeként tartanak számon, vagy amely védett természeti értékek, vagy amely kiváló nemzeti termék” (2012. évi XXX. törvény).

A gönci kajszibarack térségében összekapcsolódik az földrajzi jelzés és nemzeti érték, ugyanis 2013. márciusától a hungarikumok sorába tartozik a pálinka. Ez az egybeesés Gönc térségének új perspektívákat nyit meg.

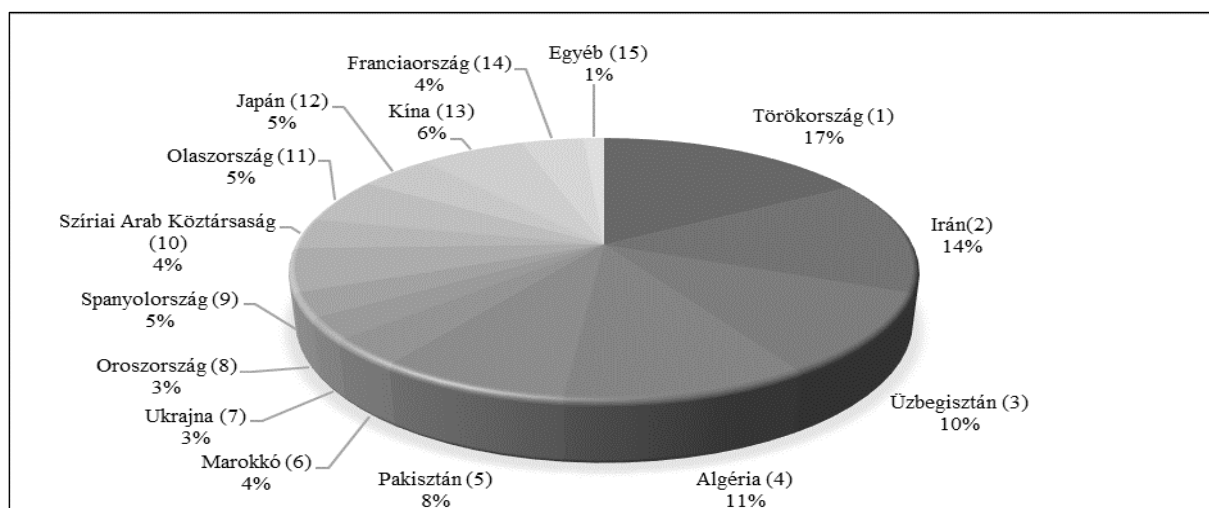
A Ph.D tanulmányom során azt vizsgálom, hogy ez a kiemelt térség hogyan tud élni az eredetvédelem és hungarikum minősítés adta lehetőségekkel. Az elkövetkezendő vizsgálatokhoz azonban elengedhetetlen a kajszibarack termesztés mélyrehatóbb vizsgálata.

Éppen ezért a tanulmány célkitűzéséül a hazai kajszitermesztés helyzetének és a mezőgazdaság e szegmensére jellemző fejlődési trendek megismerését választottam. Részletesebben vizsgálom a hazai kajszitermesztésre jellemző gazdaságszerkezetet, fajtahasználatot, művelési módokat, az ültetvények kondícióját.

KAJSZIBARACK GLOBÁLIS KITEKINTÉSBEN

A Faostat felmérései alapján öt országban található a világ kajszii ültetvényeinek 60%-a, és 14 ország rendelkezik a kajszii ültetvények 99%-ával (1. ábra). A legnagyobb kajszitermesztő országokat Ázsiában találjuk. Ezt a tényt magyarázhatja, hogy itt alakult ki a szerte a nagyvilágban termesztett fajták genetikai háttere, valamint a kajszitermesztés ebben a körzetben rendelkezik a legnagyobb múlttal. A világ e régiójában mind a klimatikus viszonyok, mind a talajadottságok kedveznek a kajszitermesztésnek (Andrzej-Ercisli, 2009).

1. ábra: Kajszii területek globális megoszlása (2011) (ha)

Forrás: Saját szerkesztés Faostat adatok alapján

Figure 1: Global Distribution of apricot areas (2011) (ha)

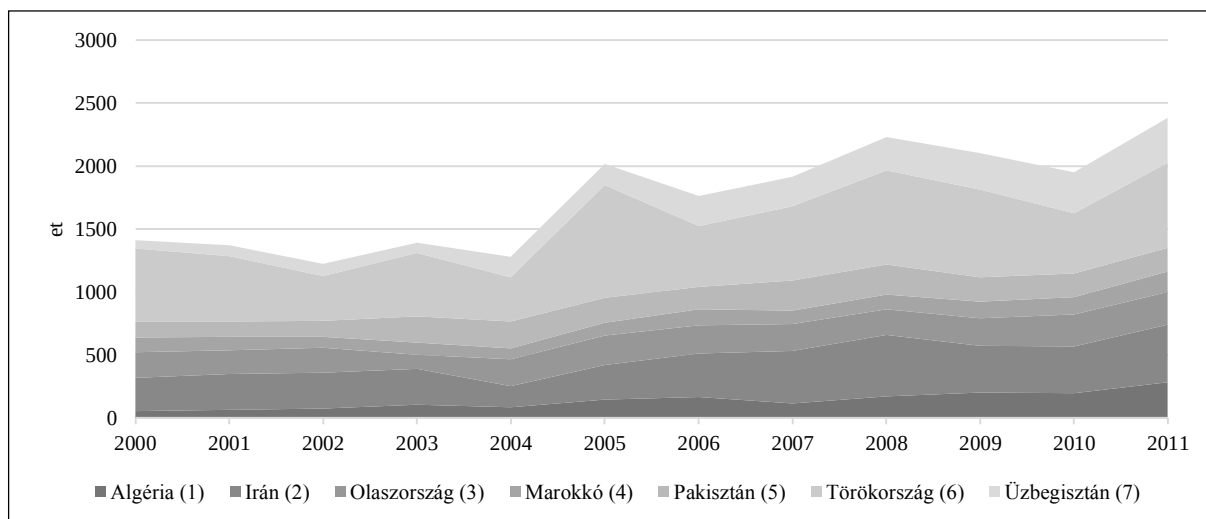
Turkey(1), Iran(2), Uzbekistan(3), Algeria(4), Pakistan(5), Morocco(6), Ukraine(7), Russia(8), Spain(9), Syrian Arab Republic(10), Italy(11), Japanese(12), China(13), France(14), Other(15)

A legnagyobb területen Törökországban termesztenek sárgabarackot, melynek nagysága 2011-ben meghaladta az 59 500 hektárt. Ez a terület 13-14-szerese a hazai termőterületnek. A török kajszii termés 2011-ben meghaladta a 676 138 tonnát, mely 27-szerese a magyar össztermésnek (Faostat). A kiemelkedő termelési értékek valamint az

éghajlatnak köszönhetően hamarabb induló szezon ellenére mégsem találkozunk a magyar piacokon friss, török sárgabarackkal, azonban a magyarországi hipermarketek polcain sorakozó aszalt kajszi jellemzően Törökországból érkeznek hazánkba, ugyanis Törökország uralja a világ kajszi aszalvány piacának 80%-át (Andrzej-Ercisli, 2009).

Üzbegisztán rendelkezik a kajszi ültetvények 10%-val, ennek hatása tükröződik exportszerkezetén is. Friss gyümölcsből 66 763 tonnát exportáltak 2011-ben, melynek értéke 65 761 ezer USD. Az aszalt gyümölcsök súlya jóval kisebb, de még mindig megjelenik a TOP10 exporttermék között. Az exportált mennyiség 2011-ben megközelítette a 30 ezer tonnát. A további 13 ország exportjában nem játszik kiemelkedő szerepet a sárgabarack.

2. ábra: A Világ 7 legnagyobb kajszi-termelő országának termelése (et) (2000-2011)

Forrás: Saját szerkesztés Faostat adatok alapján

Figure 2: Production in the seven most productive countries in apricot (et) (2000-2011)

Algeria(1), Iran(2), Italy(3), Morocco(4), Pakistan(5), Turkey(6), Uzbekistan(7)

A kertészeti kultúrákra fokozottan jellemző, hogy a termőterület növekedésével a termés mennyisége nem azonos ütemben növekszik. Magyarázható ez az ültetvények termőre fordulásának idejével, valamint az évi jórati hatásokkal.

Törökország sárgabarack ültetvényeinek területe 2000-től 2005-ig lassú növekedést mutatott, ekkor a terület elérte a 60 000 hektárt. 2005 és 2006 között az ültetvények kiterjedése 6600 hektárral csökkent. A 2005-ben elért 894 ezer tonnás termés 2006-ra a felére esett vissza. 2006-tól a terület és a termés is lassú növekedésnek indult és a 2011-es termés meghaladta a 676 ezer tonnát (Faostat).

Iránban a kajszi ültetvények területének növekedése 2000-től 2003-ig kis ütemű, majd 2008-ig rohamosabb növekedést mutatott és elérte a 61 000 hektáros méretet. Ezt a növekedést a termés mennyisége is követte, és 2008-ra meghaladta a 487 ezer tonnát. A nyolc évi növekvő trend 2008 és 2009 között megfordult, a termőterület 14 000 hektárral csökkent, majd 2011-ig gyenge növekedést mutatott. A területcsökkenés hatására 2009-ben és 2010-ben egy alacsonyabb terméssel büszkélkedhetett Irán, azonban 2011-ben a leszedett gyümölcs mennyisége újra meghaladta a 450 ezer tonnát (Faostat).

Olaszországban a kajszi termőterülete 2000 és 2011 között lassú növekedést mutatott, és 15340 hektártól egészen 19595 hektárig duzzadt. A betakarított termés mennyisége a területi kiegyensúlyozottság ellenére igen ingadozó képet mutat, melynek oka a tavaszi fagyokban keresendő. A 2002-es kedvező évi jórati viszonyok között az elért termésátlag 13 t/ha körül mozgott, azonban 2003-ban ez az érték egészen 6,9 t/ha-ig csökkent. Ilyen nagymértékű visszaesésre az elkövetkezendő 8 évben nem volt példa, a termésmennyiségben tapasztalt ingadozás az alternancia jelenségével is magyarázható (Faostat).

Marokkó kajszi termesztésének érdekessége, hogy az ültetvények területe 2009-ig lassú ütemű, de folyamatos csökkenést mutatott, azonban a termés mennyiségét 2004 után jelentős növekedés jellemezte. 2004-ben a 12 490 hektárnyi ültetvényen 85 000 tonnányi termés realizálódott, így a termésszint mindössze 6,8 t/ha. 2011-re az ültetvények összterülete elérte a 2004-es szintet, azonban a termés mennyisége jelentősen növekedett, meghaladta a 159 ezer tonnát, az így elért termésszint már 12,7 t/ha (Faostat).

A pakisztáni kajszi termesztésben a marokkóival ellentétes folyamatok játszódtak le 2000 és 2011 között. 2002 és 2003 között az ültetvények területe megduplázódott, ezt követően is, igaz lassú ütemben, de tovább növekedett, és 2011-re elérte a 29 634 hektáros nagyságot. A termésmennyiség szintén követte a területi változásokat. 2006-ban a termésmennyiség visszaesést mutatott, majd 2007-ben újra a növekedési ütemnek megfelelően alakultak (Faostat).

Üzbegisztán esetén a termésszintet és a termőterületet egyaránt a növekedés jellemzi, így a betakarított termés mennyisége 11 év alatt ötszörösére emelkedett (Faostat).

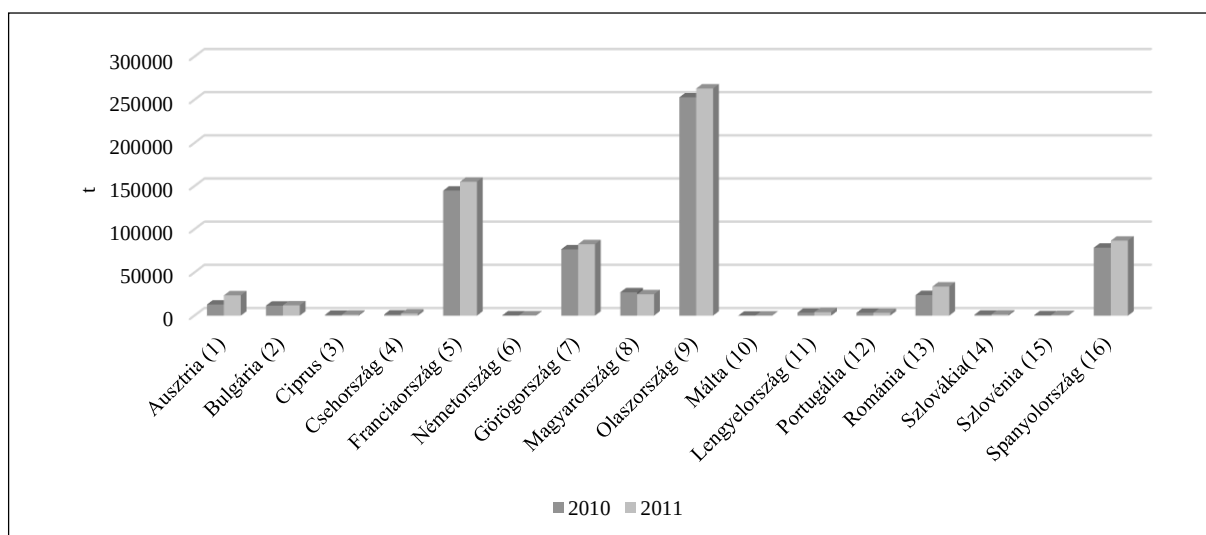
Világviszonylatban elmondható, hogy a kajszibarack egyre nagyobb mennyiségben jelenik meg a globális piacon. Hogy ennek a termőterületek növekedése, vagy az intenzív technológiák térnyerése az oka, az országonként eltérő lehet.

KAJSZIBARACK HELYZETE AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Az EU kajszitermesztésében nyolc ország játszik fontosabb szerepet. Közülük Olaszország, Franciaország, Spanyolország és Görögország a legmeghatározóbb.

A 3. ábrán is szembetűnő az itáliai termelés sikeressége. Egyes olasz ültetvényekben az intenzitás növelését különböző sövényes (palmetta, Y-sövény, Tatura) termelési formák szolgálják, melyek állománysűrűsége 600–1000 fa/ha, és 3–5 év alatt fordulnak termőre. A termelési intenzitás sikeres növelése eredményeként az olasz ültetvények területe csak kis mértékben növekedett (11 év alatt 4 255 hektárral). A fejlett technológia és az évszázados olasz kertészeti tapasztalat ellenére az időjárás hatására a termésszintek 6,9 és 13,7 t/hektáros értékek között mozgott az elmúlt 11 évben.

3. ábra: Sárgabarack termesztés az Európai Unióban (2010, 2011) (t)

Forrás: Saját szerkesztés Faostat adatok alapján

Figure 3: Apricots production in the EU (2010, 2011) (t)

Austria(1), Bulgaria(2), Cyprus(3), Czech Republic(4), France(5), Germany(6), Greece(7), Hungary(8), Italy(9), Malta(10), Poland(11), Portugal(12), Romania(13), Slovakia(14), Slovenia(15), Spain(16)

Az újtelepítésű francia és spanyol ültetvényekre egyaránt a kompakt váza koronaforma szinte kizárólagos használata jellemző. Ennél az ültetvénytípusnál a hektáronkénti főtűszám 363–635 között mozog. Franciaországban a gazdák legnagyobb ellensége a jégverés, mely jelentős minőségi romlást eredményez, így volt ez 2012-ben is. Talán éppen ezek a kedvezőtlen körülmények magyarázzák a francia ültetvények területének csökkenését (11 év alatt 1 994 hektárral). A termelést folytató gazdálkodók a klimatikus szélsőségek miatt igyekeznek ellenállóbb, kiegyenlítettebb és biztosabb termést adó fajtákat használni, valamint egyre nagyobb a szuperkései fajták térnyerése is. A 2000 és 2011 között a francia ültetvények átlagos hozama évjárártól függően 8,75 és 10 tonna/hektár között mozgott.

Spanyolországban a kajszitermesztés évek óta hanyatlik, aminek oka a termőterület folyamatos csökkenése, az ültetvények megújításának elmaradása, növényegészségügyi problémák miatti kivágások, valamint vonzóbb gyümölcsfélék (pl. a „lapos barack”, csemegeszőlő) térnyerése. Franciaország esetében már említett klimatikus szélsőségek és jégesők Spanyolország legnagyobb termelő régiójában is súlyos károkat okoztak. A kedvezőtlen időjárás és a termőterület csökkenése következtében 87 ezer tonnára csökkent a termés 2011-ben, ami egyben azt is jelenti, hogy a spanyol kajszitermés közel a felére zuhant az elmúlt öt év átlagához képest. Az elmúlt 11 évben a termésátlagok is jóval elmaradtak a francia átlagoktól, 6,1 és 7,85 t/ha között mozogtak évjárártól függően.

Görögországban a 2011-es év kedvező volt a kajszitermésének tekintetében, hiszen a leszedett termés országos szinten megközelítette a 83 ezer tonnát. 2013-ban a kedvezőtlen időjárás (fagykár, délen túl sok csapadék és virágzáskori hideg) miatt 40,5 ezer tonna kajszira számítottak az elemzők, mely 44 százalékkal kevesebb, mint egy évvel korábban. A tradicionális ültetvények a Peloponnészoszi-félszigeten találhatóak, ahol 26 ezer tonnára becsülték a termést (AKI, 2012).

KAJSZIBARACK MAGYARORSZÁGI HELYZETE

2012-ban a magyar mezőgazdaság összes kibocsátása elérte a 2 229 milliárd Ft-ot, melyből a növénytermesztés és kertészet 57,5%-kal részesült. Ez az érték kis mértékben ugyan, de elmarad a 2011. évitől. A 1 287 milliárd Ft 9%-át adja a szőlő és gyümölcstermesztés, mely közel 30 milliárdos növekedést mutatott a 2011. évi adatokhoz képest (AKI, 2013).

Gazdaságszerkezet

A Központi Statisztikai Hivatal 2010-ben elkészítette az általános mezőgazdasági összeírást, melynek adatai alapján a felmérés évében 22 766 vállalkozás foglalkozott kajszitermesztéssel. A vállalkozások 99,3%-a egyéni gazdaság formájában működik. A gazdasági szervezetek aránya 1-2% között mozog az egyes régiókban, a legnagyobb súllyal (2%) a közép-magyarországi régióban vannak jelen (1. táblázat).

1. táblázat

Kajszitermeléssel foglalkozó gazdaságok száma (2010)

2010	Közép-Magyarország (1)	Közép-Dunántúl (2)	Nyugat-Dunántúl (3)	Dél-Dunántúl (4)	Észak-Magyarország (5)	Észak-Alföld (6)	Dél-Alföld (7)	Összesen (8)
Gazdasági szervezetek (9)	33	22	6	24	40	10	22	157
Egyéni gazdaságok (10)	1 919	2 566	3 787	4 597	4 401	2 463	2 876	22 609

Forrás: Saját szerkesztés KSH adatok alapján

Table 1: The number of apricot producers in Hungary (2010)

Central Hungary(1), Central Transdanubia(2), Western Transdanubia(3), Southern Transdanubia(4), Northern Hungary(5), Northern Great Plain(6), Southern Great Plain(7), Total(8), economic organisations(9), individual economies(10)

A Magyarországon működő 157 gazdasági szervezet 2010-ben a 4 721 hektár kajszai ültetvény 38,89%-án termel (1 836 ha). Mindössze 21 gazdasági szervezet működik 1 hektárnál kisebb ültetvényen, míg 53 gazdaság művel 30 hektárnál nagyobb gyümölcsöst (2. táblázat). Ez az 53 szervezet rendelkezik a gazdasági szervezetek által művelt terület 79,08%-val.

2. táblázat

Kajszitermeléssel foglalkozó gazdaságok száma az ültetvényterület nagyságkategóriái szerint (2010)

Gyümölcssterület nagyságkategóriája, ha (1)		≤ 0,04	0,05–0,09	0,10–0,14	0,15–0,19	0,20–0,29	0,30–0,49	0,50–0,99	1,00–1,99	2,00–4,99	5,00–9,99	10,00–19,99	20,00–29,99	30,00 ≤	Összesen (7)
Gazdasági szervezetek (2)	darab (4)	1	1	0	2	3	6	8	8	18	19	25	13	53	157
	megoszlás (%) (5)	0,64%	0,64%	0,00%	1,27%	1,91%	3,82%	5,10%	5,10%	11,46%	12,10%	15,92%	8,28%	33,76%	100%
	hektár (6)	0	0	0	0	0	1	1	5	22	63	183	109	1 452	1 836
	megoszlás (%) (5)	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,05%	0,05%	0,27%	1,20%	3,43%	9,97%	5,94%	79,08%	100%
Egyéni gazdaságok (3)	darab (4)	2 625	9 071	3 841	1 767	1 954	1 255	940	535	341	138	91	28	23	22 609
	megoszlás (%) (5)	11,61%	40,12%	16,99%	7,82%	8,64%	5,55%	4,16%	2,37%	1,51%	0,61%	0,40%	0,12%	0,10%	100%
	hektár (6)	19	105	87	64	126	166	256	316	440	429	416	156	305	2 885
	megoszlás (%) (5)	0,66%	3,64%	3,02%	2,22%	4,37%	5,75%	8,87%	10,95%	15,25%	14,87%	14,42%	5,41%	10,57%	100%

Forrás: Saját szerkesztés KSH adatok alapján

Table 2: The number of apricot producers according to the size of apricot plantation (2010)

the size of apricot plantation, (ha)(1), agricultural enterprises (2), private family farms(3), number(4), distribution (%) (5), hectare(6), in total(7)

Egyéni gazdaságokat az előzővel ellentétes arányok jellemzik. 21 453 egyéni gazdaság termel 1 hektárnál kisebb területen, ez a vállalkozások 94,89%-a. Mindössze 23 gazdaság rendelkezik 30 hektárnál nagyobb kajszai területtel, de ők még így is csak az egyéni gazdaságok által művelt területek 10,57%-val rendelkeznek (ÁMÖ).

Az ültetvények állapota

Termőterület és kor

2012-ben 1 974 hektár kajszültetvényre igényelték SAPS támogatást a termelők. Megyei bontásban Borsod-Abaúj-Zemplén megye a legmeghatározóbb, ahonnan 1 303 hektárra nyújtottak be a gazdák támogatási kérelmet (FruitVeb, 2012).

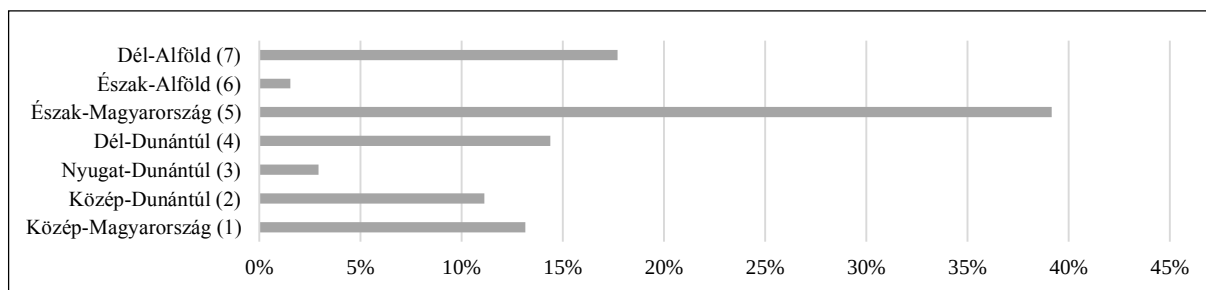
Az európai uniós irányelveknek megfelelően 2012-ben a Központi Statisztikai Hivatal elkészítette a gyümölcsös ültetvények összeírását. A 2013. júniusától elérhető előzetes adatok szerint a kajszültetvények bruttó területe 2012-ben 3988 hektár volt, ez 24 százalékkal kisebb a 2007. évihez képest. Az elmúlt 5 évben főként a 25 éves és attól idősebb ültetvények területe csökkent.

Korcsoporti megoszlásban a 15 és 24 év közötti ültetvények részaránya a legmagasabb, eléri a 40%-ot. Az új telepítésű ültetvények, melyek kora kevesebb, mint 5 év, területi aránya 4,5 százalékpontos növekedést mutatott a 2007-es felméréshez képest, így arányuk elérte a 11%-ot.

Az ültetvények kor szerinti megoszlása területi különbségeket mutat, a 25 éves vagy idősebb ültetvények aránya a Dél-Alföldön (41%), míg a 10 évesnél fiatalabb ültetvényeké a Nyugat-Dunántúlon a legmagasabb (53%). Itt a legmagasabb a 2 éves vagy fiatalabb ültetvények részaránya is (25%).

A kajszültetvények 39%-a az Észak-Magyarországi régióban található, a többi régióban ettől jóval kisebb területen termesztene sárgabarackot (4. ábra).

4. ábra: A kajszültetvények területe régiók szerint (2012) (ha)

Forrás: Saját szerkesztés KSH adatok alapján

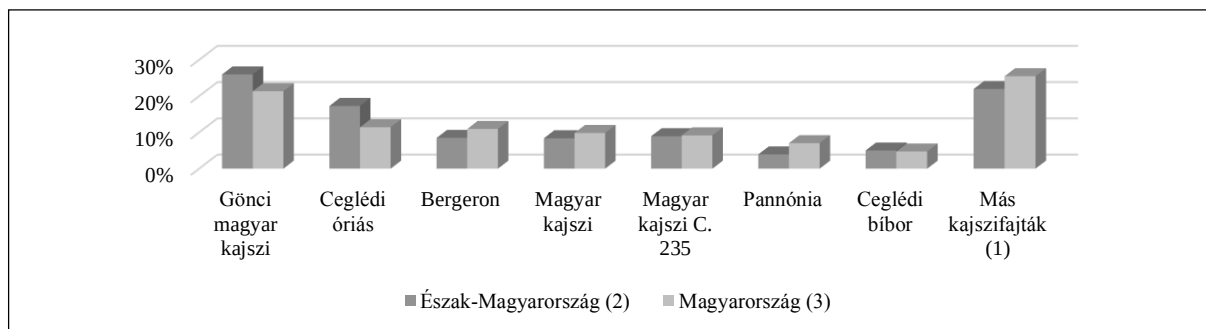
Figure 4: Area of apricot plantations by region, 2012

Central Hungary(1), Central Transdanubia(2), Western Transdanubia(3), Southern Transdanubia(4), Northern Hungary(5), Northern Great Plain(6), Southern Great Plain(7)

Fajtahasználat

A fajtahasználat szerkezete jelentősen nem változott a 2007-es felmérés óta, azonban az egyes fajták részaránya módosult. A legdominánsabb fajta a magyar termesztésben a gönci magyar kajsz, melynek részaránya ugyan 0,2 százalékponttal csökkent az eltelt öt év alatt, de súlya még mindig eléri a 21%-ot (5. ábra). 11-11%-kal van jelen a magyar fajtaszerkezetben a Ceglédi óriás és a Bergeron fajta. A két fajta részaránya 2012-ben közel azonos volt, mint a 2007-es felmérés során. További meghatározó fajta a Magyar kajsz, Magyar kajsz C. 235, Pannónia és a Ceglédi bíbor kajsz.

5. ábra: Magyar fajtaszerkezet a kajsz termesztésben (Észak-Magyarországi régióban és Magyarországon) (2012) (%)

Forrás: Saját szerkesztés KSH adatok alapján

Figure 5: Representation (%) of different cultivars in the total apricot plantation area in Northern Hungary and Hungary (2012) (%)

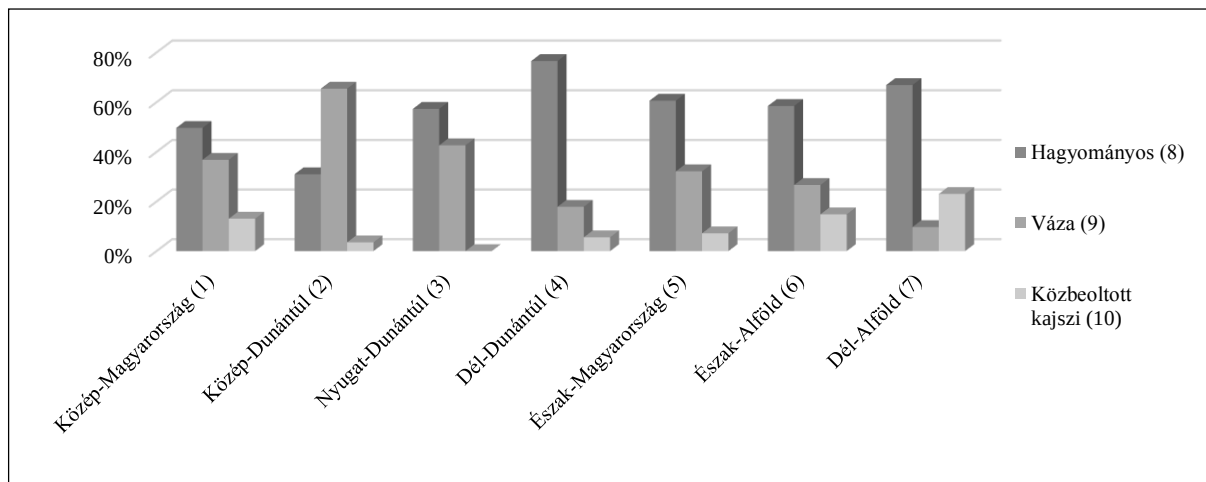
Other apricot(1), Northern Hungary(2), Hungary(3)

Az észak-magyarország régióban a Gönci magyar kajszi fajta részaránya 26%, míg a Ceglédi óriásé 17%, mely jóval meghaladja az országos átlagot. A többi említett fajta használata elmarad az országos átlagtól, de a fajták egymáshoz való viszonya megegyezik az országosan tapasztalttal.

Művelésmódok

Ma Magyarországon három művelési mód meghatározó a kajszi termesztésben. A legelterjedtebb a hagyományos művelési mód, melyet az ültetvények 59%-ában használnak. Valamennyi gyümölcsfajra jellemzően csökkent a nagy tenyészterületű, így alacsony állománysűrűségű ültetvények területe, kajszi esetén 2 894 hektárról 2 270 hektárra 2007-ről 2012-re. A csökkenés ellenére még 6 régióban a hagyományos művelési mód dominál, különösen jellemző ez a dél-dunántúli és a dél-alföldi régióra (6. ábra).

6. ábra: A kajszi ültetvények területe művelésmódok szerint, régióként, 2012

Forrás: Saját szerkesztés KSH adatok alapján

Figure 6: Area of apricot plantations by cultivation method and region, 2012

Central Hungary(1), Central Transdanubia(2), Western Transdanubia(3), Southern Transdanubia(4), Northern Hungary(5), Northern Great Plain(6), Southern Great Plain(7), Traditional(8), Vase(9), "Inter-grafted apricot"(10)

A közép-dunántúli régióban a hagyományos művelési móddal szemben a váza koronaformát részesítik előnyben a gazdák, ennek részaránya a régióban 65%. A korszerű, sűrű telepítésű faalakok közül a kompakt váza áll legközelebb a kajszi természetes koronaformájához, továbbá gyorsabb termőre fordulást és a kézi szüretnek kedvező koronaformát eredményez. A művelési mód területi részaránya ugyan csökkenést mutat 2007-ről 2012-re (1 348 ha (2007), 1 177 ha (2012)), azonban a művelési módok közötti százalékos részaránya 4%-pontos emelkedést mutatott (31%).

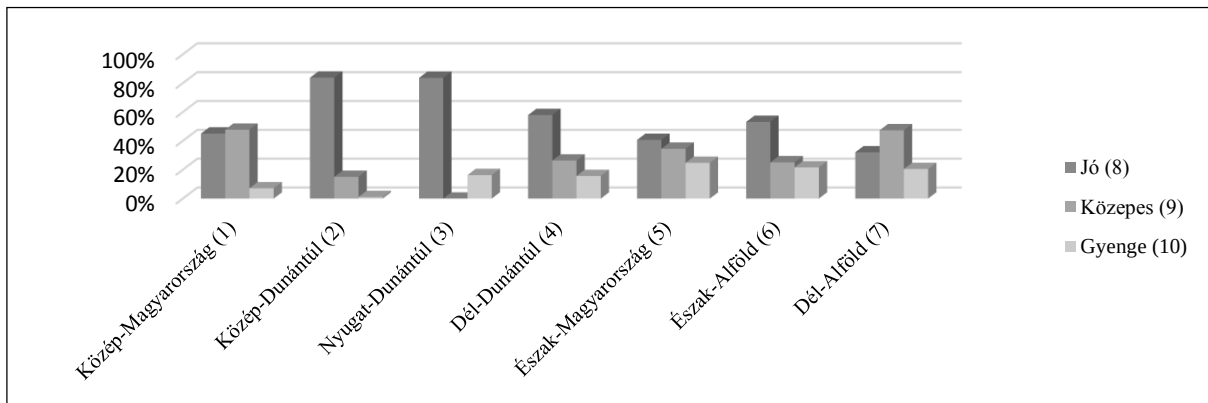
A közbeoltott kajszi művelési mód lényege, hogy a myrobalan alany és a nemes fajta között még egy szilva (közbeoltott) alanykomponens található, ez alkotja a fa törzsét, így az alany és a nemes közti kompatibilitási problémák kiküszöbölhetők. A művelési mód területe, mind részaránya elmarad a 2007-es felmérések adataitól. A termelésben betöltött súlya 3,2 százalékpontos csökkenést mutat.

A művelési módok részarányainak változása alapján arra a megállapításra juthatunk, hogy az európai trendhez hasonlóan Magyarországon is az intenzívebb termelési formák felé mozdulnak el a termelők.

Kondíció

A KSH felméréseiben a gyenge, közepes, jó minősítés az ültetvény teljesítőképességére, a fák (gyümölcsbokrok) erőnléti állapotára utal. A magyar kajsziültetvények javarészt jó kondíciójúak (48%). Ez különösen a Közép- és Nyugat-dunántúli régió ültetvényeire igaz, ahol az ültetvények 84%-a jó kondíciójú (7. ábra). A Nyugat-dunántúli régióban azonban az ültetvények 16%-a gyenge kondícióban van, mely kissé rontja a régióról alkotott kiemelkedően jó képet.

7. ábra A kajszültetvények területe kondíció szerint, régióként (2012) (%)

Forrás: Saját szerkesztés KSH adatok alapján

Figure 7: The structure (%) of apricot plantations according to the conditions of trees in the Hungarian regions (2012)

Central Hungary(1), Central Transdanubia(2), Western Transdanubia(3), Southern Transdanubia(4), Northern Hungary(5), Northern Great Plain(6), Southern Great Plain(7), Good(8), Satisfactory(9), Poor(10)

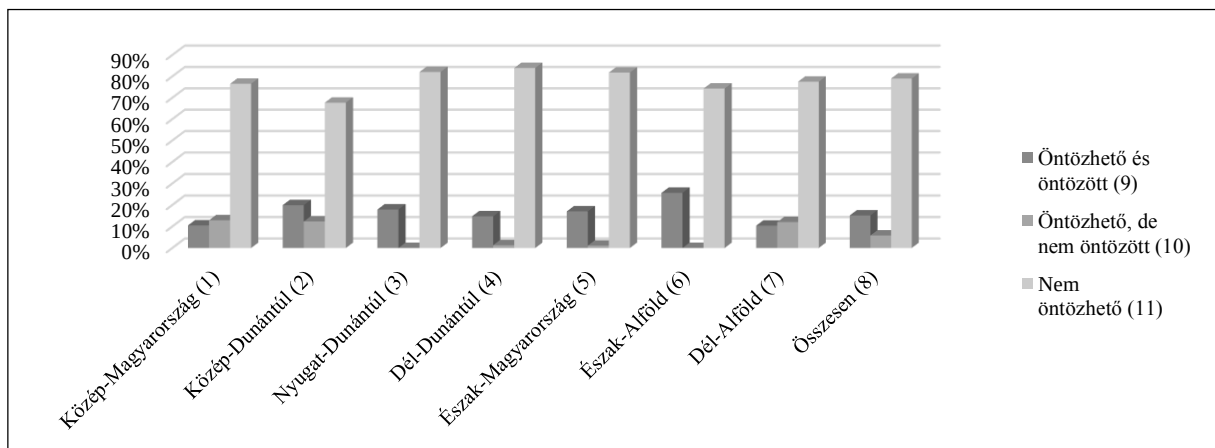
A dél-dunántúli és észak-alföldi régiókban még a jó kondíciójú ültetvények túlsúlya jelenik meg (53-58%), azonban a gyenge és közepes kondíciójú ültetvények részaránya eléri a 16-26%-ot.

Az észak-magyarországi régióban, ahol az ültetvények 35,4%-a található, ezek az arányok rosszabb képet festenek. A jó kondíciójú ültetvények részaránya mindössze 41%, azonban ez az érték Magyarország összes jó kondíciójú kajszültetvényének 33%-át fedi le (611,5 ha). A régióban magas a közepes kondíciójú ültetvények részaránya, 35%, azonban az ültetvények negyedének gyenge a teljesítőképességre és erőnléti állapotra vonatkozó minősítése.

Öntözhetőség

Napjainkban egyre inkább a piaci igényeknek megfelelő terméket, ez esetben barackot kell előállítani ahhoz, hogy a termelés rentábilisan folytatható legyen. A gyümölcsök zömére jellemző, hogy nagyméretű, egészséges, könnyen szállítható gyümölcs értékesíthető a legmagasabb áron. Ehhez azonban szükséges a csapadékhányos időszakokban az ültetvények öntözése. Magyarországon azonban az ültetvények 79%-a nincs berendezve öntözésre és mindössze 15%-a öntözött (8. ábra).

8. ábra: A kajszültetvények területe öntözhetőség szerint, régióként (2012) (%)

Forrás: Saját szerkesztés KSH adatok alapján

Figure 8: The structure (%) of apricot plantations according to irrigation possibility (2012)

Central Hungary(1), Central Transdanubia(2), Western Transdanubia(3), Southern Transdanubia(4), Northern Hungary(5), Northern Great Plain(6), Southern Great Plain(7), "Irrigable and irrigated"(8), "Irrigable but not irrigated"(9), Not irrigable(10)

Az öntözött területek 44%-a az észak-magyarországi régióban található, azonban a régiós arányokat tekintve csak a területek 17%-a öntözött (256 ha).

Regionális szinten a Közép-Dunántúl büszkélkedhet a legjobb aránnyal, hiszen az ültetvények 20%-a öntözött és 12%-a öntözhető.

Jövedelem, Jövedelmezőség

Kajszi esetén az éves termesztéstechnológia számos kézimunka igényes munkafolyamatot tartalmaz, legyen szó metszésről, termésritkításról vagy éppen betakarításról. Ennek köszönhetően a kajszi közvetlen termelési költsége félintenzív ültetvényben eléri a 1 290 ezer Ft-ot hektáronként. A közvetlen termelési költség 56-66%-át teszik ki a termesztéstechnológiai ráfordítások, melyek értéke hozamtól független (pl.: metszés, növényvédelem, tápanyag-gazdálkodás, stb.). A betakarítás költsége 15 t/ha-os termés esetén eléri a 353ezer Ft-ot hektáronként. 7 t/ha-os hozam esetén ez az érték 171 eFt/ha körül mozog. Félintenzív ültetvényben a közvetlen termelési költségeken felül 200 eFt/ha általános költséggel érdemes számolni, így az összes termelési költség eléri a 1 490 eFt/ha-t (Apáti, 2012).

Maradva a félintenzív kajsziültetvények példájánál a 3. táblázat bemutatja a jövedelmi és jövedelmezőségi viszonyokat egy termőévben különböző évjáratú változatok esetén.

3. táblázat

Korszerű kajsziültetvény jövedelme és jövedelmezősége egy termőévben különböző "évjáratú változatok" esetén

Megnevezés (1)	Mértékegység (2)	Évjáratú változatok (3)		
		Hozam: (4) 15 t/ha	Hozam: (4) 9 t/ha	Hozam: (4) 7 t/ha
ÁRBEVÉTEL (5)	ezer Ft/ha (12)	2430	1458	1134
Közvetlen termelési költség (6)	ezer Ft/ha	1290	1153	1108
Fedezeti összeg (7)	ezer Ft/ha	1140	305	26
Általános költség (8)	ezer Ft/ha	200	200	200
Összes termelési költség (9)	ezer Ft/ha	1490	1353	1308
Nettó jövedelem (10)	ezer Ft/ha	940	105	-174
Költségarányos jövedelmezőség (11)	%	63	8	-13

Forrás: Apáti, 2012

Table 3: The incomes of a modern apricot plantation and his profitability in case of vintage variants differing in a pistil year description(1), unit(2), vintage variants (3), yield(4), income(5), direct production cost (6), gross margin(7), overhead costs(8), total production cost(9), net income(10), cost proportional incomes profitability(11), thousand HUF/ hectare(12)

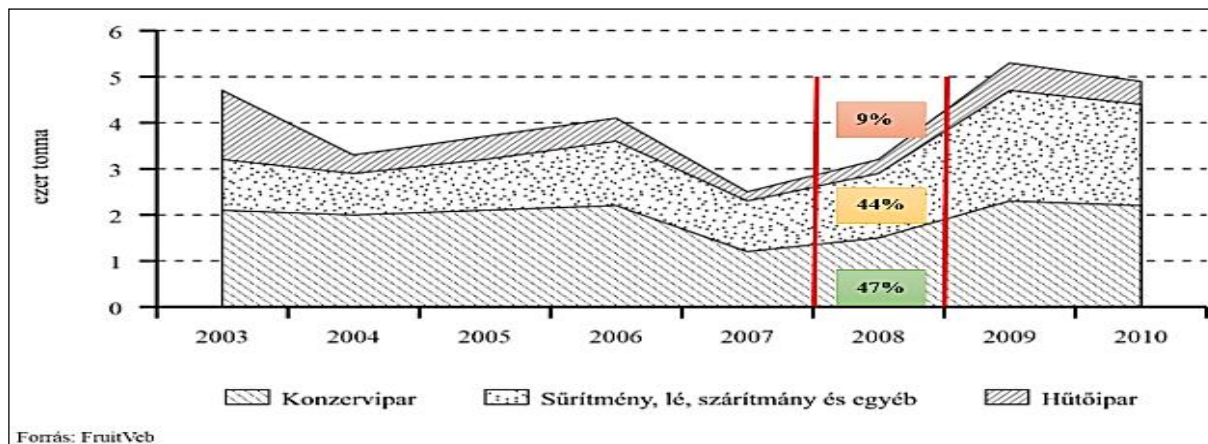
Kedvező évjárat esetén, mikor a hozam eléri a 15 t/ha-t, az árbevétel elérheti a 2 430 ezer Ft-ot hektáronként. Ez esetben a nettó jövedelem megközelíti az 1 millió forintot hektáronként, a költségarányos jövedelmezőség pedig a 63%-ot.

Kevésbé kedvező évjárat esetén a 9 t/ha körüli hozam jóval szerényebb, mindössze 105 ezer Ft-os jövedelmet eredményez hektáronként. Ebben az esetben a költségarányos jövedelmezőség 8%.

Korszerű, félintenzív ültetvények esetén 6-8 t/ha körül mozog az a termésszint, amely a nyereségesség fordulópontját jelenti. Alacsonyabb termésszint esetén veszteséges az adott évi termelés (Apáti, 2012).

Tendenciák a feldolgozóipari nyersanyag-felvásárlásban

9. ábra A kajszii élelmiszeripari feldolgozása

Forrás: FruitVeb

Forrás: AKI, 2012

Figure 9: Apricot processing in food industry

caning concentrate, juice, dried and other deep freezing

A feldolgozóipar az éves termés 9-13%-át vásárolja fel, függően a termés alakulásától. Ennek mennyisége évente 3-5 ezer tonna között mozog, melyből azonos súllyal részesül a konzervipar, valamint a sűrítvény, lé, aszalvány és egyéb célra történő felhasználás (1-2 ezer tonna). A hűtőipari felhasználás ettől jóval elmarad, mindössze néhány száz tonnára tehető évente (9. ábra).

Az iparnak történő értékesítéstől jövedelmezőbb a közvetlenül a fogyasztóknak történő, frisspiaci értékesítés. Ekkor a felhasználás fő célja a friss gyümölcsfogyasztás, házi befőzés. 2007-ben a gyenge termésnek köszönhetően az egy főre jutó fogyasztás mindössze 1,9 kg/év volt, míg nagyobb termésű években, mint például a 2009-ben és 2010-ben, a fogyasztás elérte a 2,9-3,5 kg/fő/év értéket.

Nem elhanyagolható a termelői saját felhasználás sem, melynek mértéke az éves termés kb. 11%-a. A felhasználás elsősorban a szesziparban, magán pálinkafőzdékben történik (Radócziné, 2012).

Külkereskedelem

2010-ben a 27 059 tonnás termés mintegy 14,5%-át exportálták (3930 t). Az importált kajszii mennyisége ebben az évben magas volt, 2 766 tonna, így a külkereskedelem egyenlege 331 millió Ft volt (KSH).

2011-ben kedvezőbben alakult a kajszii külkereskedelme, ugyanis a betakarított 24 766 tonna kajsziból 3 900 tonnát értékesítettek külföldön. A behozatal az alacsonyabb hazai termés és a stagnáló kivitel ellenére csökkent, mennyisége 1 781 tonna volt. A magas exportnak és alacsony importnak köszönhetően a külkereskedelmi egyenleg 2011-ben 704 millió Ft (KSH).

2012-ben a termés mindössze 43%-a volt az előző évinek, mindössze 10 779 tonna került betakarításra. Az alacsony termés hatására az export is jelentősen visszaesett, mennyisége 2 335 tonna volt. Az import jelentősen visszaszorult 2012-ben, ugyanis a behozott kajszii mennyisége mindössze 388 tonna volt, így a külkereskedelmi egyenleg újra meghaladta az előző évit, értéke 758 millió Ft volt (KSH).

A magyar kajszii export legnagyobb célpiaca Ausztria és Németország. A bécsi és müncheni piacokon kedvelt árunak számít a magyar kajszii, melyet annak kimagasló íz- és zamatértéke magyaráz (AKI, 2012).

KÖVETKEZTETÉS

Világszerte természetesen kajszit, azonban a világtermelés 60%-a Ázsiából, míg 20%-a Európából származik. E két térség vitathatatlanul a kajszii termesztés központja. A kajszii klíma iránti igényessége miatt csak néhány ország időjárása alkalmas a kajszii termesztésre. Európán belül kiemelkedik Olaszország, Franciaország, Görögország és Spanyolország. A Kárpát-medence jó adottságainak köszönhetően Magyarország is megjelenik az öt legnagyobb európai kajszitermelő ország listáján.

Magyarországon 2010-ben 22 766 gazdaság 4 721 hektáron termesztett kajszit. Régiós bontásban az észak-magyarországi régióban a legjelentősebb a kajszii termesztés, hiszen itt található az ültetvények 38%-a. Az ültetvények 44%-a 15 és 24 év közötti, míg az új telepítésű ültetvények aránya 7%. Országos szinten az ültetvények jó kondíciójúak. Fajtahasználatra jellemző a Gönci magyar kajszii és a Ceglédi óriás túlsúlya, ez a két fajta jelenik meg az ültetvények 33%-án. Művelési módok esetén a hagyományos és az intenzív termelés párharcra figyelhető meg, hiszen ma még a terület 59%-ára jellemző a hagyományos művelési forma, de súlya az utóbbi években

fokozatosan csökken. Egyre inkább előtérbe kerül azonban az intenzív termelést szolgáló, darabos gyümölcs előállítására alkalmas váza koronaforma, melynek 2010-es részaránya már 31% volt. Az öntözhetőség fontossága azonban még mindig csak kis részben jelenik meg, annak ellenére, hogy a klimatikus szélsőségek fokozódásával egyre nagyobb szükség lenne a termésbiztonságot növelő öntözésre.

Az Európai Bizottság 2011-ban bejegyezte a "Gönci kajszibarack" elnevezést az oltalom alatt álló eredet-megjelölések és földrajzi jelzések nyilvántartásába. Az elnevezés használatára jogosult fajta a Gönci magyar kajsz, Magyar kajsz C. 235, Mandulakajsz, Bergeron, Ceglédi Piroska, Ceglédi bíborkajsz, Ceglédi óriás, Pannónia. A felsorolt, hagyományos magyar fajtákat használják a hazai ültetvények 64,5%-án. A földrajzi árujelzőt azonban kizárólag Borsod-Abaúj-Zemplén megye négy meghatározott járásának 41 településéről származó kajszira használhatják a gazdák.

Az eredet-megjelölés és földrajzi jelzés bejegyzésével, valamint a kedvező hazai helyzete révén a kajsz termesztés fontos szegmense lehet a jövőben is a magyar mezőgazdaságnak, a gönci kajszibarack pedig egy zárt termelési körzet gazdasági-társadalmi fellendülésének kulcsa lehet.

A gönci mikrotérség él az oltalmak adta lehetőségekkel. Egyre több vállalkozó lát fantáziát a kajsz termesztésében és feldolgozásában. A turisztikai kínálat is elmozdult a kajsz felé, megjelentek a helyi termék vásárok és gönci barackhoz köthető vigasságok.

IRODALOM

2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról

A fontosabb gyümölcsfélék termesztése és felhasználása (2010–): http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omn006c.html?35

AKI (2012): Egyes perspektivikus gyümölcsfajok piaci helyzete, 19-28. p.

AKI (2013): Statisztikai jelentés. A mezőgazdaság 2012. évi II. előrejelzése, 6. p.

Alma-, körte-, kajsz- és őszibarack-ültetvények adatai, 2012 (előzetes adatok): http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=15315

Alma-, körte-, kajsz- és őszibarack-ültetvények adatai, 2012 (előzetes adatok): http://www.ksh.hu/docs/hun/agrar/html/tabl5_13.html

Apáti, F. (2012): Gyümölcsültetvények fagy-és jégvédelmének technológiai lehetőségei és gazdasági megfontolásai, 54-62. p.

Faostat: európai statisztika a kajsz termesztéséről régiós bontásban: <http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/download/T/TP/E>

Faostat: globális statisztika a kajsz termesztéséről: <http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/download/Q/QC/E>

FruitVeb (2012): Gyümölcsfajonkénti elemzések 2012, 33-39. p.

Gyümölcsstermeléssel foglalkozó gazdaságok száma a gyümölcssterület nagyságkategóriái szerint - gyümölcsfák, 2010: http://www.ksh.hu/docs/hun/xtabla/amo/tablam0_3_2_3.html

Korszerű művelési rendszerek a kajszitermesztésben:

http://www.uni-corvinus.hu/index.php?id=47917&tx_ttnews%5Btt_news%5D=0&tx_ttnews%5BbackPid%5D=31638&tx_ttnews%5BcalendarYear%5D=2013&tx_ttnews%5BcalendarMonth%5D=12&cHash=dd4332b309d5a22d62cc245d6d557750

Pedryc A.– Ercsli S.: "Csendes nagyhatalmak" – Ismerjük meg Törökország kajszitermesztését!, MezőHír XIII. évfolyam

Statisztikai fogalomtár: <http://www.ksh.hu/docs/hun/agrar/html/fogalomtar.html#u>

Sylvander A. G. (1996): Qualification des produits et des territoires Cahiers d'Economie et Sociologie Rurales 44 <http://www.origin-food.org/pdf/pdo-pgi.pdf>